

Scenario's energieprijzen

Het prijsplafond dempt de effecten van hogere energieprijzen op de koopkracht van huishoudens. Toch daalt de koopkracht voor een doorsnee huishouden dit en volgend jaar in totaal met circa 4%.

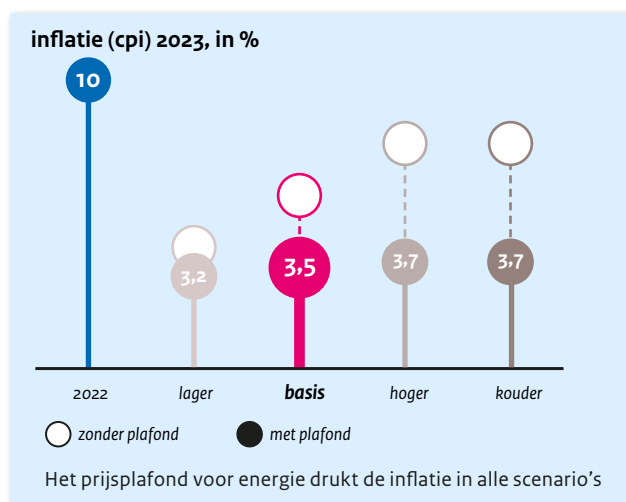
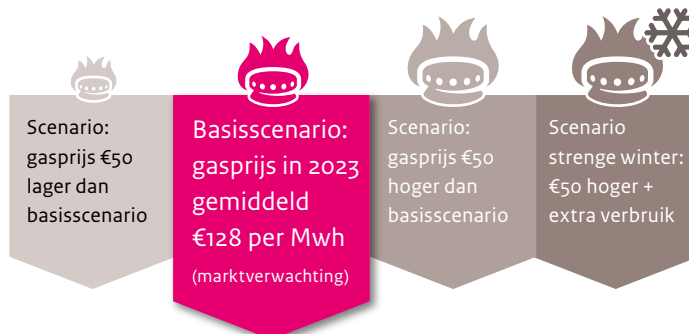
Deze publicatie bevat nieuwe economische en budgettaire inzichten aan de hand van een aantal scenario's voor energieprijzen.

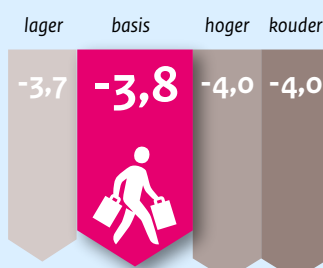
Door het prijsplafond en de andere extra uitgaven die het kabinet sinds Prinsjesdag heeft aangekondigd, stijgt het overheidstekort zonder aanvullende dekking naar 3% van het bbp in 2023.

Scenario's energieprijzen

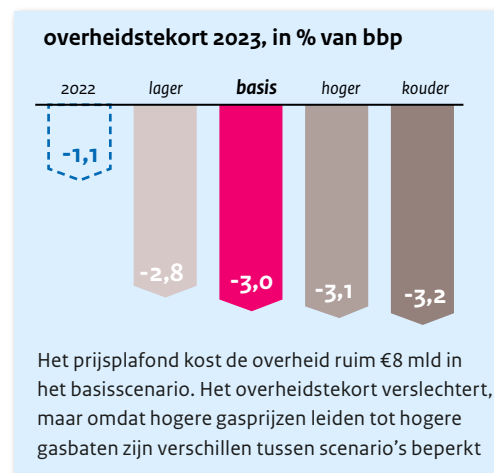
Het prijsplafond beperkt het risico van hogere energieprijzen voor huishoudens, maar de overheidsfinanciën verslechteren. In vier scenario's bekijken we de economische gevolgen bij verschillende energieprijzen

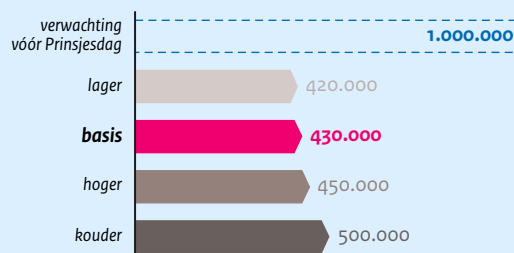
doorsnee verandering koopkracht, totaal 2022+2023 in %

De verschillen zijn beperkt tussen de scenario's. De daling komt vooral doordat de inflatie hoger is dan de stijging van lonen

aantal huishoudens met betaalproblemen, 2023

Door beleid zijn er minder huishoudens die risico lopen om hun vaste lasten niet te kunnen betalen dan eerder verwacht. Mensen met lagere inkomens zijn meer van hun inkomen kwijt aan energie en lopen meer risico

Naar een structurele oplossing

Energieprijzen blijven naar verwachting langer hoog. Het prijsplafond biedt geen structurele oplossing. Mensen die het financieel niet nodig hebben, krijgen ook compensatie en de prikkel om energie te besparen vermindert. Dit kan inflatie juist aanjagen

- zet in op verduurzaming en energiebesparing zodat gasprijzen minder effect hebben
- compenseer gericht de meest kwetsbare huishoudens
- hogere lonen helpen koopkracht

1 Inleiding en hoofdboodschappen

Deze publicatie presenteert nieuwe economische en budgettaire inzichten voor 2022 en 2023 aan de hand van een aantal scenario's voor de energieprijzen. Hierin zijn de belangrijkste beleidswijzigingen verwerkt die het kabinet op en sinds Prinsjesdag heeft aangekondigd, zoals het prijsplafond voor energie.¹ We baseren ons op de laatste macro-economische realisaties. Bij de koopkrachtcijfers wordt rekening gehouden met de laatste inzichten van het CBS over het berekenen van de energieprijzen in de inflatie, waarbij er naast de prijs van nieuwe energiecontracten, ook rekening wordt gehouden met de prijs van bestaande energiecontracten.² Vanwege de grote onzekerheid over de ontwikkeling van de energieprijzen komend jaar, presenteren we naast het basisscenario ook drie energieprijsscenario's: een scenario met lagere energieprijzen, een scenario met hogere energieprijzen en een scenario met hogere energieprijzen en meer verbruik, bijvoorbeeld door een strenge winter.

Voor een doorsnee huishouden daalt de koopkracht in de jaren 2022 en 2023 in totaal met ongeveer 4% in het basisscenario, het prijsplafond voorkomt een verdere daling en vangt het risico van hogere energieprijzen op. De koopkrachtcijfers voor beide jaren kunnen het best in samenhang bekeken worden, omdat er grote verschillen zijn in het moment waarop huishoudens te maken krijgen met de hoge energieprijzen. De koopkracht daalt vooral doordat de inflatie hoger is dan de stijging van de cao-lonen. In het basisscenario is de inflatie (cpi) in 2023 3,5%. Zonder het prijsplafond was de inflatie 2,5%-punt hoger geweest in 2023. De scenario's laten zien dat het prijsplafond het risico van hogere energieprijzen voor huishoudens afdekt, de inflatie loopt in het hoge scenario slechts met 0,2%-punt op en het koopkrachtverlies met 0,2%-punt ten opzichte van het basisscenario. Als gevolg van het beleid worden de lagere inkomens het meest gecompenseerd voor de hoge inflatie. Er is echter ook sprake van inflatieongelijkheid omdat lagere inkomensgroepen gemiddeld een groter aandeel van hun inkomen aan energie besteden.³ Deze verschillen in energiegebruik zijn niet meegenomen in de koopkrachtcijfers, maar wel in de stresstest naar de kosten van levensonderhoud. Deze stresstest laat zien dat in het basisscenario ongeveer 430.000 huishoudens risico lopen om de vaste en noodzakelijke lasten niet meer te kunnen betalen. Het aantal huishoudens met risico's op betalingsproblemen neemt beperkt toe tot 500.000 in een streng winterscenario met hoge prijzen.

De kosten voor het prijsplafond leiden tot een verdere verslechtering van het EMU-saldo in 2023, maar hogere of lagere energieprijzen hebben een beperkt effect op het EMU-tekort door meebewegende gasbaten in 2023. De kosten van het prijsplafond hangen af van de energieprijzen in 2023. In het basisscenario zijn deze kosten 8,4 mld euro en deze lopen op tot 13,1 mld euro in het scenario met een hogere marktprijs voor gas en meer verbruik.⁴ Daarnaast zijn er ook andere extra uitgavenmaatregelen aangekondigd door het kabinet, zoals de tegemoetkoming voor hogere energiekosten van het mkb (TEK). Daar staan de gasbaten en incidentele uitgavenmeevallers tegenover. Het verwachte overheidstekort voor 2023 is door de

¹ Hierbij is uitgegaan van de aanlevering van de beleidsuitgangspunten aan het CPB door de ministeries op 8 november 2022. Enkele nieuwe beleidsmaatregelen zijn niet verwerkt in deze aanlevering, waaronder de energiecompensatie voor de (semi-) collectieve sector zoals aangekondigd in de Najaarsnota.

² Zie de CBS-publicatie van oktober 2022 ([link](#)) en het kader op p.11 Verder blijven we in onze modellen en in de publicaties gebruikmaken van de officiële cpi. Wanneer duidelijk is hoe en wanneer het CBS overstapt op een nieuwe meetmethode zullen wij daarmee in onze modellen en publicaties rekening houden. Als de officiële consumentenprijsindex volgens de huidige methode en de index volgens de nieuwe meetmethode op het moment van overstappen niet hetzelfde zijn, zal de officiële cpi-inflatie tot en met het jaar na overstappen een vertekend beeld geven.

³ Zie ook Centraal Economisch Plan 2022 van het CPB, p. 12-14. ([link](#))

⁴ Hierbij is gerekend met een te vergoeden winstmarge van 31 cent per m3, waarmee het kabinet ook rekent, zie p. 78 in beslissingnota nota Budgettaire verwerking APB ([link](#)). Op dit moment zijn de vormgeving en keuze van de parameters nog niet definitief. Bij hogere te vergoeden winstmarges zullen de kosten voor de overheid ook hoger zijn. Genoemde bedragen zijn exclusief het btw-deel omdat dit ook weer inkomsten zijn voor de overheid. De bedragen die genoemd worden in de Najaarsnota zijn inclusief btw.

koopkrachtmaatregelen snel toegenomen: bij de augustusraming (cMEV) was de raming van het tekort nog 1,1% bbp, dit liep op naar 2,5% bbp bij de MEV en komt nu uit op 3,0% bbp in het basisscenario. Het effect van een hogere marktprijs voor gas op het EMU-saldo in 2023 is echter beperkt: in het scenario met hogere energieprijzen en een strenge winter komt het EMU-tekort uit op 3,2% bbp. Dit komt doordat tegenover de hogere kosten van het prijsplafond, de overheidsinkomsten uit gaswinning ook toenemen als de marktprijs voor gas hoger is. Het effect van variërende energieprijzen op het EMU-saldo is daarmee beperkt.

Een situatie met langdurig hoge energieprijzen vraagt om een meer gerichte en structurele aanpak.

Zowel de geopolitieke situatie als het doormaken van de energietransitie maken het aannemelijk dat de energieprijzen hoog zullen blijven.⁵ Generieke steun, zoals het prijsplafond, is niet geschikt als structurele oplossing voor de koopkrachtachteruitgang omdat er ook verschillende nadelen aan kleven. Er is sprake van overcompensatie: niet alle huishoudens hebben de compensatie nodig om uit de financiële problemen te blijven. En zolang de marktprijs boven het prijsplafond ligt, is er een verminderde prikkel tot energiebesparing. Daarmee ontstaat het risico dat door dit beleid energieprijzen en inflatie juist aangewakkerd worden omdat een vermindering van energieverbruik nodig is gegeven het zich beperkende aanbod. Het plafond verstoort bovendien de werking van de energiemarkt, met ongewenste uitkomsten tot gevolg.⁶ Door de verslechtering van de overheidsfinanciën verschuift de rekening naar de toekomst. Na 2023 zullen de gasbaten bovendien naar verwachting dalen, omdat er dan conform het gasbesluit minder gas gewonnen zal worden. Met het beleid voor 2023 is tijd gekocht, die benut moet worden voor de overgang naar een meer structurele situatie. Ten slotte, koopkrachtherstel voor Nederlandse huishoudens zal uiteindelijk primair moeten komen uit een aanpassing van de lonen. Het overheidsbeleid kan zich dan vooral richten op verduurzaming en energiebesparing, en gerichte compensatie van de meest kwetsbare huishoudens.

⁵ Zowel de TTF-futures voor de marktprijzen voor gas (zie figuur 2.7) als de Klimaat- en Energieverkenning 2022 van het PBL ([link](#)) laten zien dat naar verwachting de marktprijzen voor gas op de lange termijn op een aanzienlijk hoger niveau zullen blijven dan voor de energiecrisis.

⁶ Zie ook CPB ([link](#)) en Schinkel en Haan (2022, [link](#)).

2 Economisch beeld

2.1 Basisscenario

Tabel 2.1 Basisscenario, 2021-2023

	2021	2022	2023
Volume bbp en bestedingen			
Bruto binnenlands product (bbp, economische groei, %)	4,9	4,2	0,9
Consumptie huishoudens (volume in %)	3,6	5,7	1,1
Consumptie overheid (volume in %)	5,2	0,8	3,5
Investerings (inclusief voorraden, volume in %)	2,9	2,5	-0,3
Uitvoer van goederen en diensten (volume in %)	5,2	4,6	2,4
Invoer van goederen en diensten (volume in %)	4,0	3,7	3,1
Werkloosheid			
Werkloze beroepsbevolking (niveau, % beroepsbevolking)	4,2	3,6	4,4
Consumentenprijs, cao-loon, koopkracht en stresstest			
Nationale consumentenprijsindex (cpi, %)	2,7	10,0	3,5
Cao-loon marktsector (%)	2,1	3,0	4,6
Koopkracht ; statisch ; mediaan alle huishoudens (%) (a)	0,7	-3,9	-0,3
Stresstest betaalbaarheid (aantal huishoudens in dzd) (b)	.	.	430
Collectieve financiën			
EMU-saldo (% bbp)	-2,6	-1,1	-3,0
EMU-schuld (ultimo jaar, % bbp)	52,4	49,5	49,8
(a) Bij de koopkrachtcijfers wordt rekening gehouden met de laatste inzichten van het CBS over het berekenen van de energieprijzen in de inflatie, zie CBS (link) en het kader op p. 11. Het gaat om mediane koopkrachtcijfers. De jaarlijkse mediane koopkrachtcijfers kunnen niet opgeteld worden tot een cumulatieve koopkracht over meerdere jaren.			
(b) Met de stresstesten is onderzocht hoeveel huishoudens onvoldoende inkomen hebben om hun vaste en noodzakelijke kosten van levensonderhoud te betalen (zie link).			

Economische ontwikkeling

De economische groei is in 2023 positief maar gematigd. Na sterke groei in de eerste helft van 2022 koelt de economie in de tweede helft van dit jaar af. In het derde kwartaal van 2022 is de economie met 0,2% gekrompen, voor het vierde kwartaal verwachten we een vergelijkbare ontwikkeling. Omdat de economische groei in het eerste half jaar zo sterk was, komt het jaarcijfer met 4,2% nog steeds hoog uit. In 2023 trekt de groei op kwartaalbasis weer aan, wat resulteert in een bbp-groei van 0,9% voor het hele jaar.

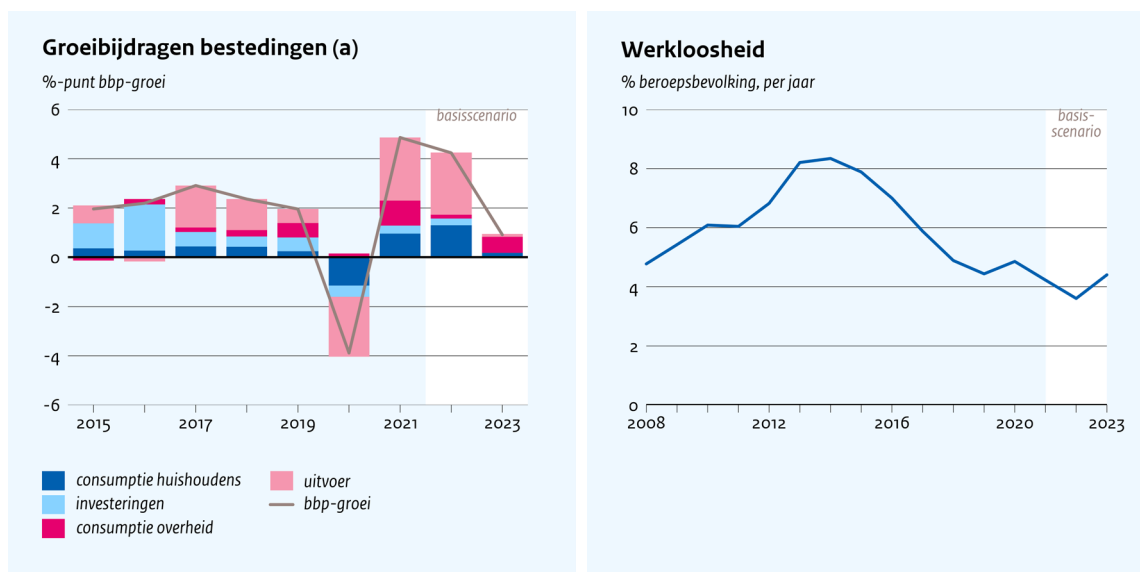
De gemiddelde consumptiegroei van huishoudens blijft ondanks de hoge inflatie positief. De inflatie raakt steeds meer huishoudens in de portemonnee, omdat hun energiecontract afloopt, maar ook doordat steeds meer andere goederen en diensten in prijs stijgen. De consumptiegroei neemt daarom af en is zelfs negatief aan het eind van 2022. In 2023 groeit de consumptie met 1,1%. De maatregelen die de overheid neemt om energieprijzen voor huishoudens en bedrijven te verlagen en de koopkracht te ondersteunen, zorgen

ervoor dat huishoudens meer te besteden krijgen. Ook zorgt de overheidsconsumptie voor groei, omdat de overheid meer geld uittrekt voor openbaar bestuur, onder andere voor de opvang van Oekraïners en voor onderwijs. Daarnaast nemen ook de zorguitgaven toe.

Voor bedrijven overheerst de onzekerheid. Ook in het buitenland voelen huishoudens en bedrijven de gevolgen van hoge prijzen en toenemende onzekerheid. Dit betekent dat de vraag van onze exportpartners wat minder hard zal groeien, en de uitvoer daardoor minder toeneemt dan de afgelopen jaren. De investeringen krimpen in 2023 met 0,3%. Bedrijven zijn pessimistischer geworden, omdat ze een afname van zowel de binnenlandse als de buitenlandse vraag verwachten. Daarnaast hebben ze met kostenstijgingen te maken en is het nog steeds moeilijk om voldoende personeel te vinden. Tegelijkertijd maken beperkingen aan stikstofruimte, personeel en materiaal het moeilijk om de woningbouwambities waar te maken. De overheid investeert volgend jaar wel meer, maar er bestaat een serieus neerwaarts risico op vertraging door stikstofbeperkingen.

De werkloosheid stijgt licht en komt volgend jaar uit op 4,4% van de beroepsbevolking. De groei in de werkgelegenheid stagneert in lijn met de stagnerende vraag naar diensten en goederen in binnen- en buitenland. Bedrijven zullen hun productie minder vaak uitbreiden, een deel zal hun productie juist inkrimpen of zelfs stoppen. De vraag naar arbeidskrachten in de publieke sector blijft echter onverminderd hoog. Mede hierdoor blijft de arbeidsmarkt aan de krappe kant. De werkloosheid blijft naar verwachting de komende twee jaar beneden het langjarig gemiddelde (figuur 2.1, rechts).

Figuur 2.1 Overheidsconsumptie stuwt de groei in 2023; werkloosheid blijft historisch gezien laag

(a) De finale en gecumuleerde intermediaire invoer zijn in mindering gebracht op de bestedingscategorieën.

Bron: CBS en CPB ([link](#))

Inflatie en lonen

In het basisscenario bedraagt de inflatie (cpi) 10% in 2022 en 3,5% in 2023, het prijsplafond drukt de inflatie met zo'n 2,5%punt in 2023.⁷ Vanaf 1 januari 2023 betalen huishoudens volgens plan voor gas maximaal €1,45 per m³ tot een verbruik van 1200 m³ en voor elektriciteit maximaal €0,40 per kWh tot een verbruik van 2900 kWh. Het energieverbruik dat boven het plafond valt, wordt afgerekend tegen het tarief dat is opgenomen in het energiecontract. We veronderstellen dat de prijsontwikkelingen op de gasmarkt direct doorwerken op de variabele leveringstarieven voor gas en elektriciteit voor consumenten en dat er gemiddeld sprake is van een marge van 31 cent per m³ tussen de marktprijs voor gas en het consumententarief voor gas (exclusief belastingen).⁸ De marktprijs voor gas in het basisscenario is gebaseerd op de gemiddelde TTF-futures van week 44 (31 oktober tot en met 4 november), waarbij de marktprijs voor gas in 2023 gemiddeld 128 euro per MWh bedraagt. Dit is een momentopname in de huidige volatiele markt, de marktprijzen kunnen (substantieel) hoger of lager uitvallen. De korting van 190 euro op de energierekening in november en december werkt niet door in de cpi zoals die wordt gemeten door het CBS.⁹

De stijging van de voedselprijzen levert een forse bijdrage aan de inflatie. Sinds begin dit jaar zijn de consumentenprijzen voor voedingsmiddelen, dranken en tabak sterk gestegen. Deze stijging volgt de toename van de productiekosten,¹⁰ die onder meer te wijten is aan de hogere energie- en grondstofprijzen. De verwachting is dat de producentenprijzen voor voedsel pas in de tweede helft van 2023 enigszins zullen dalen. Door de vertraagde doorberekening aan consumenten blijven de voedselprijzen in het basisscenario heel 2023 hoog.

De kerninflatie – gedefinieerd als de prijsontwikkeling exclusief energie, voedingsmiddelen, alcoholhoudende dranken en tabak – blijft met 4,5% hoog in 2023. Voor een deel komt dit door de stijging van de producentenprijzen: Nederlandse producenten die te maken hebben met hogere kosten voor energie, (geïmporteerde) halffabricaten en vervoerskosten verhogen hun afzetprijzen. Dit draagt bij aan de verbreding van de inflatie. Daarnaast draagt de stijging van de lonen bij aan een hogere kerninflatie, omdat deze hogere loonkosten voor een deel worden doorberekend in de consumentenprijzen. En we gaan ervan uit dat de prijzen van sommige goederen en diensten in 2023 worden geïndexeerd volgens de officiële cpi van 2022, waardoor de prijzen meer worden verhoogd dan dat de kostprijzen stijgen. De stijging van de kerninflatie wordt in 2023 gedempt doordat de gemiddelde huurverhoging relatief gematigd zal zijn. Dit komt met name door de afgesproken huurverlaging voor huishoudens met een laag inkomen in een corporatiewoning.

De ontwikkeling van de marktprijs voor gas is zeer onzeker. Momenteel lijken de prijzen op de gasmarkt stabiel, maar de ontwikkeling blijft onzeker en hangt af van de temperatuur, de vraag naar gas en in hoeverre het lukt om alternatieven voor Russisch gas te vinden. Om die reden presenteren we een aantal aanvullende scenario's met een alternatief verloop van de marktprijs voor gas (zie paragraaf 2.2). In deze scenario's wordt het effect op de consumentenprijzen voor energie doorgerekend, en daarmee het directe effect op de cpi-inflatie. Indirecte effecten op de inflatie, bijvoorbeeld via doorwerking op de lonen of de energiekosten bij bedrijven, zijn in deze scenario's niet meegenomen.

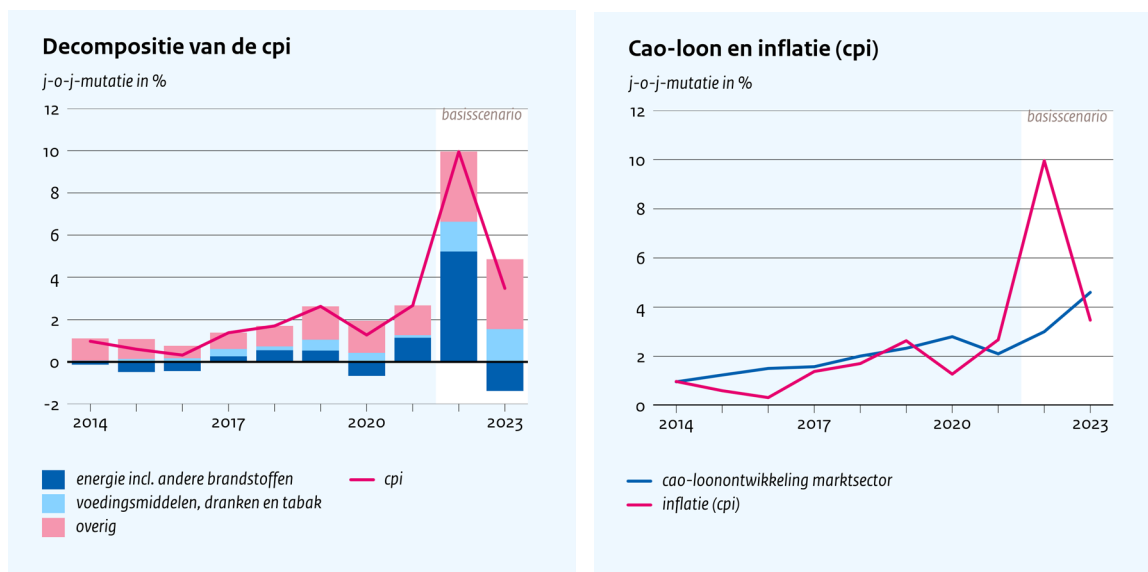
⁷ Dit is het directe deflatoire effect van het prijsplafond en exclusief het indirecte inflatoire effect van het prijsplafond doordat mensen meer te besteden hebben.

⁸ Zie p. 78 in beslisnota bij nota Budgettaire verwerking APB ([link](#)).

⁹ Zie CBS ([link](#)).

¹⁰ Zie CBS ([link](#)).

Figuur 2.2 Inflatie blijft hoog en cao-lonen blijven stijgen in 2023

Bron: CBS en CPB ([link](#))

De cao-loongroei in de marktsector blijft in 2022 met 3,0% ver achter bij de inflatie, maar loopt in 2023 op naar 4,6%. Recent afgesloten cao's laten sinds de zomer een lichte oploep zien. Bijvoorbeeld in de cao Metalektro – een cao met een relatief groot gewicht – zijn de cao-lonen per 1 december 2022 verhoogd met 5,5%.¹¹ We verwachten dat de op korte termijn nog af te sluiten cao's een vergelijkbare loongroei laten zien, vanwege de arbeidsmarkt die krap blijft en de hoge inflatie. Daarnaast heeft de verhoging van het wettelijk minimumloon in 2023 een opwaarts effect op de cao-loongroei.

Een krappe arbeidsmarkt en inflatiecompensatie zorgen ook voor een stijging van de incidentele lonen. Bedrijven belonen werknemers met gunstige baanwisselingen, bonussen en extra periodieken om hen aan te trekken en te behouden. Daarnaast compenseren bedrijven ook buiten de cao om hun werknemers voor de hoge inflatie. Dit zorgt voor een positieve incidentele loongroei en voor een hogere gemiddelde brutoloonloongroei.

Cumulatief over 2022 en 2023 blijft de cao-loongroei achter bij de (kern)inflatie. Bedrijven verhogen naar verwachting in 2023 hun afzetprijzen verder en de arbeidsinkomensquote (aiq) daalt in 2023. Dit suggereert dat er op macroniveau ruimte is voor verdere loonstijging, hoewel dit per sector en bedrijfstak sterk zal verschillen. Doordat vooral invoerprijzen stijgen door hogere energieprijzen, groeit het bruto binnenlands inkomen in 2022 2,4%-punt minder dan het bruto binnenlands product.¹² Het is de vraag hoe de gevolgen van deze 'collectieve verarming' uiteindelijk worden verdeeld: volledige compensatie voor het reële inkomensverlies voor zowel huishoudens als bedrijven is daarom niet haalbaar. Daarom is het belangrijk dat lonen niet automatisch meestijgen met de volledige inflatie, om zo een loonprijspiraal te voorkomen.¹³

¹¹ Bron: AWVN ([link](#)). De gemiddelde cao-loonstijging over de gehele looptijd van deze cao bedraagt 6% (12-maandsgemiddelde).

¹² In de MEV bedroeg dit 3,3%-punt voor 2022, zie CPB ([link](#)).

¹³ Zie CPB ([link](#)).

Overheidsfinanciën

Het risico van hogere energieprijzen komt door het prijsplafond voor een groot deel bij de overheid te liggen. De kosten van het prijsplafond voor huishoudens en kleinverbruikers hangen uiteraard af van de energieprijzen in 2023. Bij de energieprijzen uit het basisscenario bedragen de extra overheidsuitgaven 8,4 mld euro (10,2 mld euro inclusief btw).¹⁴ Bij hogere energieprijzen lopen de kosten verder op. De scenario's in paragraaf 2.2 laten de gevolgen voor de overheidsfinanciën zien bij hogere en lagere energieprijzen.

Naast het prijsplafond heeft het kabinet extra uitgavenmaatregelen aangekondigd na de publicatie van de Miljoenennota.¹⁵ In 2022 wordt er 3,2 mld euro uitgegeven aan de uitkering van 190 euro aan alle huishoudens in november en december, ter compensatie voor hogere energieprijzen. Het kabinet schat de kosten van de tegemoetkoming voor hogere energiekosten van het energie-intensieve mkb (TEK) op 1,7 mld euro.¹⁶ De uitgaven vanwege vluchtelingen uit Oekraïne komen 0,8 mld euro hoger uit in 2022, en de uitgaven aan SDE++ zijn 1,6 mld euro naar beneden bijgesteld. Verder zijn de corona-uitgaven neerwaarts bijgesteld. Daarnaast haalt het kabinet 0,5 mld euro van 2023 naar 2022 voor de betaling van de energietoelage aan huishoudens met een laag inkomen. En er is extra onderuitputting (wel begrote maar niet bestede middelen) verondersteld in 2022 en 2023, vanwege nieuwe realisatiecijfers van het CBS.

Er zijn ook extra lastenmaatregelen genomen na Prinsjesdag. In 2022 levert de solidariteitsbijdrage voor gasproducenten de overheid netto 3,2 mld euro op. De met Prinsjesdag voor 2023 aangekondigde lastenverlichtingen via de energiebelasting worden teruggedraaid. Het betreft de verhoging van de belastingvermindering in de energiebelasting (3,0 mld euro) en de verlaging van gas en elektriciteit in de eerste belastingschijf (0,7 resp 1,7 mld euro). De aangekondigde inframarginale heffing voor elektriciteitsproducenten levert in 2022 en 2023 in totaal 1,8 mld euro op.¹⁷

Een lagere marktprijs voor gas drukt de gasbaten van de overheid in het basisscenario. De marktprijs voor gas in het basisscenario is lager dan bij de Macro Economische Verkenning, waardoor de opbrengsten van de gaswinning lager zijn geschat. De gasbaten komen uit op 7,4 mld euro in 2022 en 9,7 mld euro in 2023. Hieronder vallen de inkomsten uit de heffing Mijnbouwwet en de winsten van Energie Beheer Nederland (EBN). In 2022 worden de gasbaten gedrukt door de nieuwe solidariteitsbijdrage. De solidariteitsbijdrage wordt deels betaald door EBN, dat in handen is van de overheid. Voor het gedeelte van de heffing dat door EBN wordt betaald drukt de heffing de gasbaten maar verhoogt deze ook de belastinginkomsten, waardoor er per saldo geen effect op het EMU-saldo is. Daarnaast werkt de marktprijs voor gas ook door op de compensatie die moet worden betaald in het kader van het Norg-akkoord.¹⁸

Het overheidstekort komt in 2023 uit op 3,0% bbp in het basisscenario. In 2022 is het overheidstekort nog 1,1% bbp. Het tekort neemt in 2023 vooral toe ten opzichte van 2022 door de geplande intensiveringen uit het coalitieakkoord. Daarnaast zijn er extra uitgaven die samenhangen met de energiecrisis. Het kabinet heeft aangekondigd in het voorjaar maatregelen te nemen om deze extra uitgaven budgettair te dekken. Omdat de invulling van de dekking nog niet bekend is, hebben we daar in het basisscenario geen rekening mee gehouden. De schuldquote komt uit op 49,8% bbp in 2023. Dit is lager dan in 2021 vanwege het noemereffect: door stijgende prijzen en hoge economische groei in 2022 neemt het nominale bbp fors toe.

¹⁴ Hierbij is gerekend met een winstmarge van 31 cent per m3, waarmee het kabinet ook rekent, maar op dit moment zijn de vormgeving en keuze van de parameters nog niet definitief.

¹⁵ De budgettaire inschattingen zijn in dit basisscenario ruwer dan bij reguliere ramingen zoals CEP en MEV.

¹⁶ Bron Kamerbrief: [\(link\)](#).

¹⁷ De exacte vormgeving en uitvoering van de maatregel is nog onzeker. Het totaalbedrag van 1,8 mld euro is aangeleverd door het kabinet, conform de budgettaire inschatting in de Kamerbrief [\(link\)](#).

¹⁸ In het Norg-akkoord is afgesproken dat de gasopslag in Norg wordt ingezet voor het versneld afbouwen van de gasproductie in Groningen met behoud van leveringszekerheid. Het Rijk betaalt hiervoor een marktconforme vergoeding.

Koopkracht en betaalbaarheid huishoudens

Als gevolg van de hoge inflatie daalt de mediane koopkracht in 2022 met 3,9% en in 2023 met 0,3%. Voor deze berekening hebben we de nieuwe inflatie-onderzoeksreeks van het CBS gebruikt, zie ook het kader 'Nieuwe cpi-onderzoeksreeks voor koopkrachtcijfers' op p. 11. Recent onderzoek van het CBS laat zien dat als er naast de prijzen van nieuwe energiecontracten ook rekening wordt gehouden met bestaande energiecontracten, de inflatie in 2022 lager uitvalt. Maar aangezien een deel van de energiecontracten in 2023 afloopt, zal de inflatie in 2023 juist hoger uitvallen. De koopkracht daalt daardoor in 2022 minder dan op basis van de officiële cpi-inflatie, terwijl de koopkracht in 2023 licht daalt in plaats van stijgt.

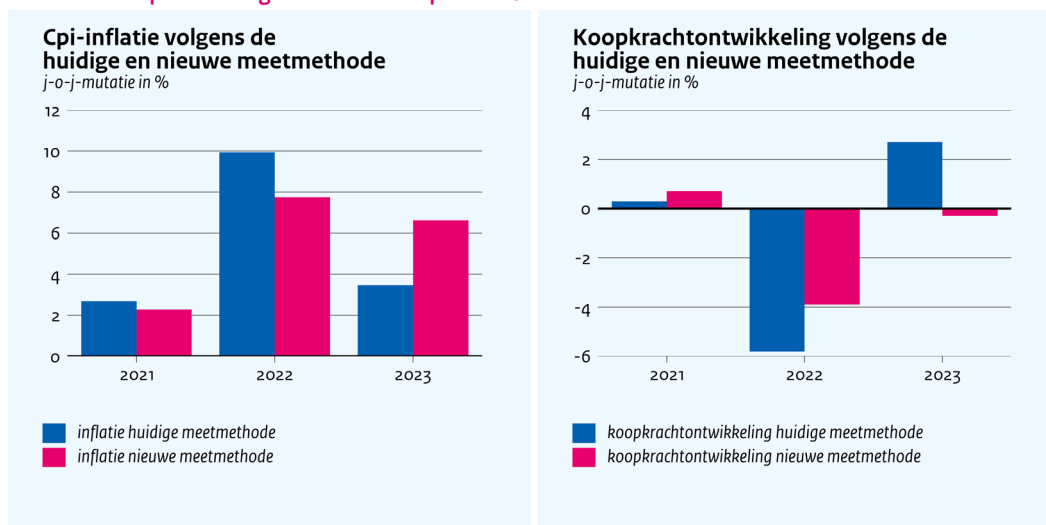
Nieuwe cpi-onderzoeksreeks voor koopkrachtcijfers

Bij de berekening van de energieprijzen in de officiële cpi wordt op dit moment alleen gekeken naar de prijzen van nieuwe energiecontracten. Het CBS onderzoekt momenteel nieuwe meetmethodes waarbij er ook rekening wordt gehouden met bestaande energiecontracten. In de modellen en publicaties van het CPB blijven we gebruik maken van de officiële cpi, maar voor de berekening van de koopkrachtcijfers gebruiken we een raming van de inflatie volgens de nieuwe meetmethodes omdat dit beter de gemiddelde ervaren inflatie van huishoudens weerspiegelt ([link](#)). Pas wanneer de officiële cpi-inflatie niet meer wordt vertekend door de overstap naar een nieuwe meetmethode, zullen we in de koopkrachtberekeningen weer gebruikmaken van de officiële cpi-inflatie.

Voor de realisatieperiode tot en met augustus 2022 gebruiken we het gemiddelde van de gepubliceerde bandbreedte voor de inflatie van elektriciteit en gas uit de CBS-publicatie van oktober 2022 ([link](#)). Voor het verdere verloop in 2022 en 2023 maken we een inschatting van de ontwikkeling van de energietarieven die uitgaat van een weging van de geraamde prijzen van nieuwe energiecontracten en de prijzen van contracten die eerder zijn afgesloten. Voor de verdeling over de verschillende looptijden van contracten gebruiken we de ‘verdeling looptijden contracten elektriciteit en gas’ gepubliceerd door de ACM in augustus 2022 ([link](#)). Hierbij nemen we aan dat het aandeel vaste contracten steeds verder zal aflopen.

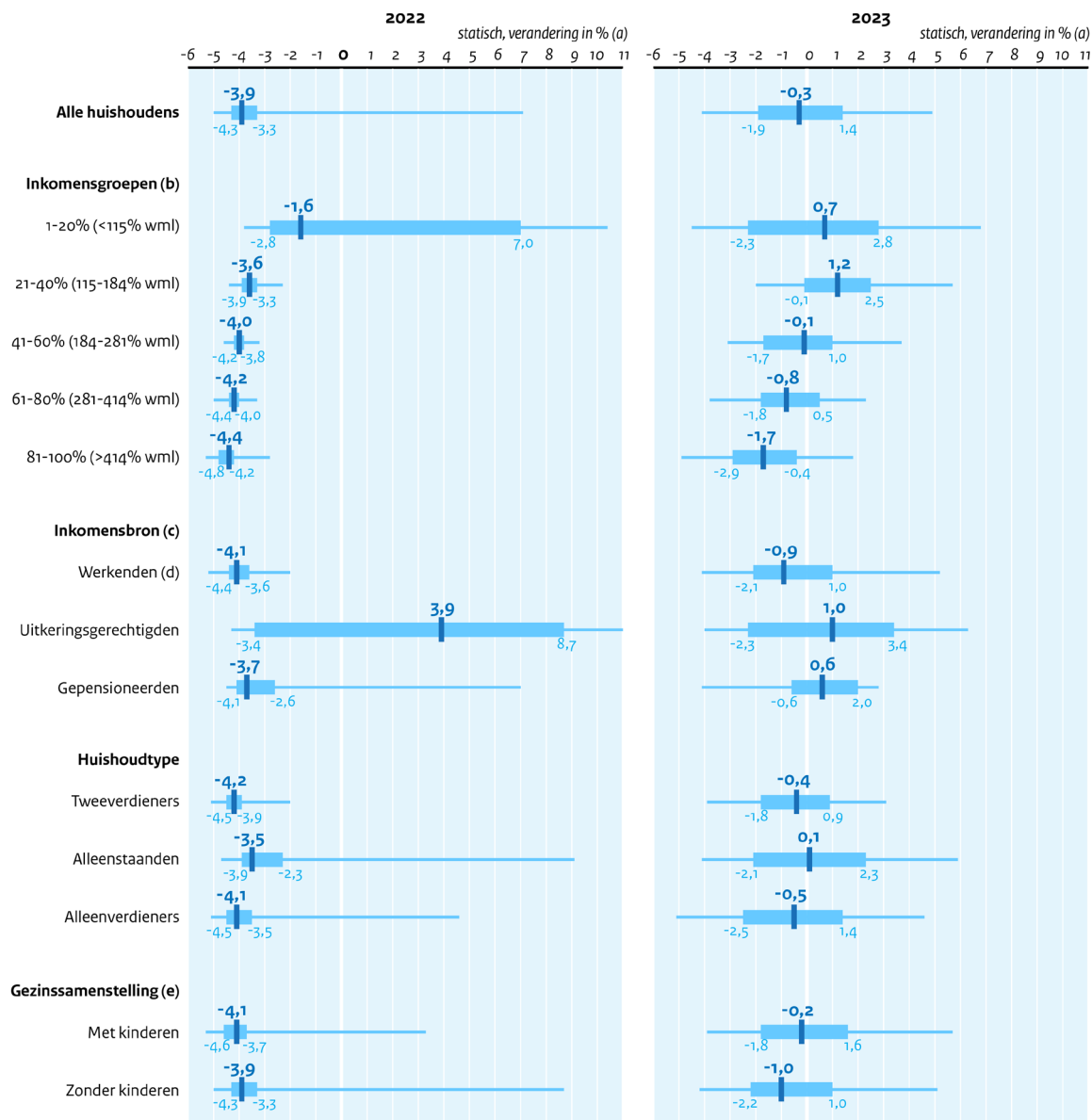
Omdat de nieuwe methode rekening houdt met het feit dat een deel van de huishoudens nog lagere prijzen uit een eerder afgesloten vast contract betaalt, valt de cpi-inflatie in 2021 en 2022 volgens de nieuwe meetmethode lager uit dan de cpi-inflatie volgens de huidige meetmethode (figuur links). In 2023 is de cpi-inflatie volgens de nieuwe meetmethode juist hoger omdat steeds meer bestaande contracten eindigen. De mediane koopkracht in 2022 komt 1,9%-punt hoger uit dan op basis van de officiële cpi-inflatie, terwijl de mediane koopkracht in 2023 3,0%-punt lager is (figuur rechts).

Inflatie en koopkracht volgens de officiële cpi en nieuwe meetmethode

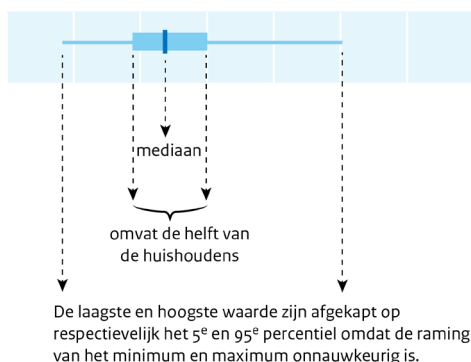

Bron: CBS en CPB ([link](#))

Figuur 2.3 Koopkrachtontwikkeling in 2022 en 2023 (boxplot)

Hoe af te lezen?

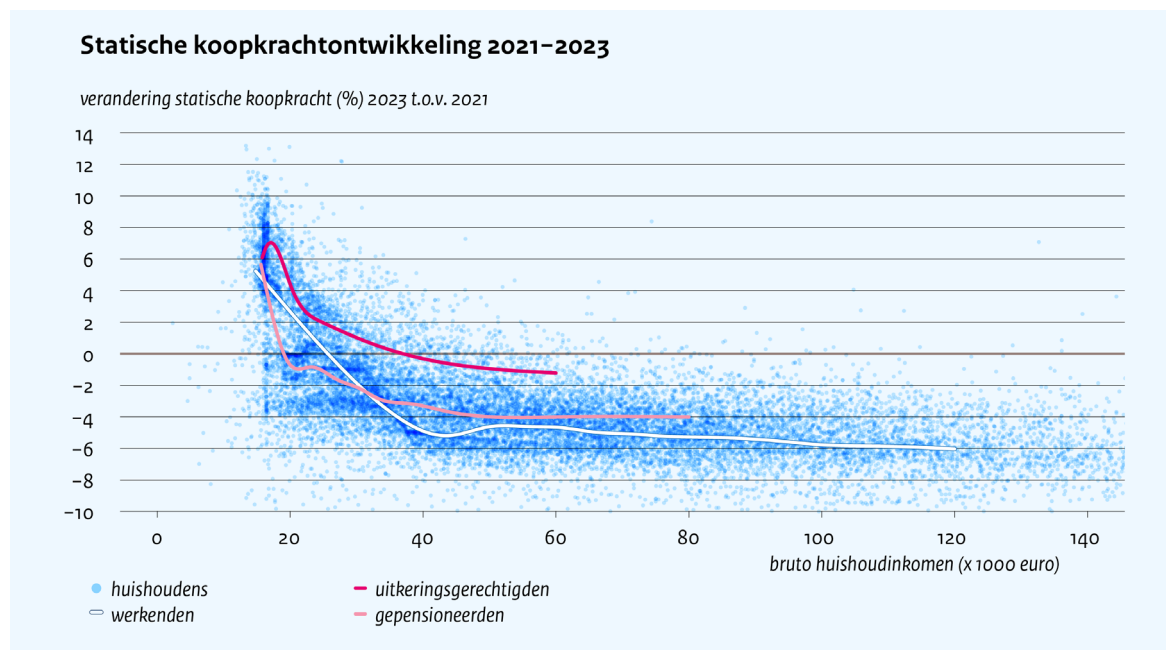
Een mediaan is de middelste waarde van een verdeling van cijfers, geordend van laag naar hoog. Een mediane koopkrachtontwikkeling van 1,3% voor alle huishoudens betekent dat de helft van de huishoudens een koopkrachtontwikkeling van 1,3% of lager heeft, en de andere helft 1,3% of hoger. Voor de helft van de huishoudens valt de koopkrachtontwikkeling binnen het blauwe balkje, met een kwart boven en een kwart onder de mediaan. De andere helft van de huishoudens heeft een koopkrachtontwikkeling die hier buiten valt. De staarten van de boxplot laten de laagste en hoogste koopkrachtontwikkeling zien.

- (a) Exclusief incidentele inkomensveranderingen.
- (b) Bruto inkomen uit arbeid of uitkering op huishoudniveau; het bruto minimumloon (wml) is in 2022 ongeveer 22.558 euro. De inkomensgroepen zijn verdeeld in vijf groepen van gelijke grootte in oplopende volgorde van inkomen, ieder 20% van alle huishoudens.
- (c) De indeling naar inkomensbron is op basis van de hoogste inkomensbron op huishoudniveau, waarbij een huishouden waarvan hoofd of partner winst-inkomen heeft, bij werkenden wordt ingedeeld. Huishoudens met vroeg-pensioen of studiefinanciering als hoogste inkomensbron zijn uitgezonderd.
- (d) Bij werkenden wordt geen rekening gehouden met incidentele verandering van het loon, zoals het ontvangen of wegvallen van bonussen.
- (e) De indeling naar gezinssamenstelling is op basis van de aanwezigheid van kinderen tot achttien jaar en is exclusief huishoudens van gepensioneerden.

Bron: CPB ([link](#))

De koopkrachtcijfers voor 2022 en 2023 kunnen het beste in samenhang worden bekeken: een doorsnee huishouden verliest in deze periode zo'n 4% aan koopkracht. Er zijn grote verschillen in het moment waarop huishoudens met de hoge inflatie worden geconfronteerd. Weliswaar hebben we bij de berekening van de inflatie rekening gehouden met de prijs van zowel nieuwe als bestaande energiecontracten, toch kan het moment waarop een individueel huishouden met de hogere energieprijzen te maken krijgt erg verschillen. Dit is niet verwerkt in de jaarlijkse koopkrachtcijfers, maar komt in de cumulatieve koopkrachtcijfers wel terug¹⁹. Voor een groot deel van de huishoudens daalt de koopkracht in deze periode, vooral doordat de inflatie hoger is dan de ontwikkeling van de cao-lonen.

Figuur 2.4 Koopkrachtontwikkeling huishoudens 2022 en 2023 in totaliteit

Bron: CPB ([link](#))

De koopkrachtcijfers van de laagste inkomens zijn in deze periode positief, maar een deel van deze groep heeft te maken met betalingsproblemen. De laagste inkomensgroep en uitkeringsgerechtigden gaan er in doorsnee wel in koopkracht op vooruit, met name doordat veel beleid is gericht op de lagere inkomens. Zo neemt in 2023 het minimumloon door een extra beleidsmatige verhoging met 10% toe, stijgen de zorg- en huurtoeslag en het kindgebonden budget en is er zowel in 2022 als in 2023 een energietoeslag voor huishoudens met een inkomen tot 120% van het sociaal minimum. De laagste inkomens ervaren gemiddeld wel meer inflatie - dan in het algemene inflatiecijfer voor de koopkracht verwerkt is - omdat ze gemiddeld een groter aandeel van hun inkomen aan energie besteden²⁰. In de stresstest naar de kosten van levensonderhoud is wel rekening gehouden met dit relatief hoge energiegebruik en dan blijkt dat een derde van de huishoudens met een inkomen tot 120% van het sociaal minimum het risico loopt op betalingsproblemen (zie figuur 2.6).

De stresstest naar de kosten van levensonderhoud laat zien dat ongeveer 430.000 huishoudens risico lopen om de vaste en noodzakelijke lasten niet meer te kunnen betalen. In de stresstest kijken we of

¹⁹ In de timing van de koopkrachteffecten voor specifieke huishoudens speelt ook dat na de verschijning van de MEV bekend werd dat gemeenten 500 euro van de 1300 euro aan energietoeslag al in 2022 mogen uitkeren. Dat betekent dat feitelijk de energietoeslag in 2022 1800 euro is en in 2023 800 euro. Huishoudens die recht hebben op deze energietoeslag krijgen daarom in de koopkrachtcijfers in 2022 een extra plus van 500 euro, maar in 2023 een min (want de energietoeslag daalt met 1000 euro ten opzichte van 2022). Voor de cumulatieve koopkracht over beide jaren maakt dit echter niets uit.

²⁰ Zie ook pagina's 12 tot en met 14 uit het Centraal Economisch Plan 2022 van het CPB ([link](#)).

huishoudens voldoende inkomen hebben om de vaste en noodzakelijke lasten volgens het basisbehoeftebudget van het Sociaal en Cultureel Planbureau te betalen.²¹ Daarbij gaan we ervan uit dat iedereen te maken krijgt met een nieuw energiecontract. Het beleid dat in de Miljoenennota werd aangekondigd was redelijk effectief om problemen voor veel huishoudens die risico lopen op betalingsproblemen - als gevolg van de hoge inflatie - te voorkomen. Het aantal huishoudens met betalingsproblemen halveerde bijna ten opzichte van de 1 miljoen huishoudens die risico liepen op basis van de cMEV.²² Het later aangekondigde prijsplafond voor energiegebruik helpt daar additioneel bij, waardoor het aantal huishoudens met het risico op betalingsproblemen verder daalt van 540.000 naar 430.000.²³ Een deel van dit beleid is tijdelijk, waardoor in 2024 de koopkracht (bij blijvend hoge energieprijzen en ongewijzigd beleid) zal dalen, met name bij de lagere inkomens. Dit verhoogt het risico op een toename van het aantal huishoudens met betalingsproblemen.

Midden en hogere inkomensgroepen hebben te maken een koopkrachtdaling in deze periode, maar lopen beperkt risico op betalingsproblemen. Het in de Miljoenennota aangekondigde beleid is minder gericht op het ondersteunen van deze groepen, mede omdat de risico's op betalingsproblemen beperkt zijn (zie figuur 2.6). Deze huishoudens profiteren wel van de introductie van het prijsplafond voor het energiegebruik.²⁴ Daarnaast hebben de middeninkomens voordeel van de verhoging van de arbeidskorting. Doordat de totale inflatie in 2022 en 2023 een stuk hoger is dan de stijging van de cao-lonen daalt de koopkracht van deze groepen wel. Ten slotte neemt de mediane koopkracht van gepensioneerden in 2023 toe, doordat de pensioenen meer geïndexeerd worden. Over beide jaren neemt de koopkracht van de doorsnee gepensioneerde in totaliteit wel af, maar minder dan bij werkenden.

2.2 Scenario's met alternatieve energieprijzen

Vanwege de grote onzekerheid over het verloop van de energieprijzen berekenen we in een drietal extra scenario's wat het betekent als de marktprijs voor gas zich anders ontwikkelt. De marktprijs voor gas in het basisscenario is gebaseerd op de gemiddelde TTF-futures van week 44 (31 oktober tot en met 4 november). In de scenario's laten we zien wat het betekent als deze hoger of lager uitvallen. In het lage scenario ligt de marktprijs voor gas vanaf januari 2023 €50/MWh lager en in het hoge scenario €50/MWh hoger dan in het basisscenario. Daarnaast laten we een scenario zien waarbij naast een hogere marktprijs voor gas, een strenge winter ervoor zorgt dat het verbruik 15% hoger ligt. Net als in het basisscenario veronderstellen we dat de marktprijs voor gas doorwerkt op de variabele leveringstarieven voor zowel gas als elektriciteit.²⁵ Deze scenario's brengen alleen de directe effecten van andere energieprijzen in beeld. De doorwerking op andere prijzen en de lonen is niet meegenomen.

²¹ Zie voor de aanpak Schulenberg en Vlekke, 2022, Stresstest kosten van levensonderhoud, CPB ([link](#)).

²² Zie pagina 8 in de MEV 2023 en vergelijk daarbij de cMEV (zonder aanvullend beleid uit de Miljoenennota) en de MEV (inclusief beleid) ([link](#)).

²³ De in de Miljoenennota aangekondigde verlaging van de energiebelasting is teruggedraaid en daarom in deze berekening niet meegenomen. Daarnaast hebben we voor het energiegebruik de Klimaat- en energieverkenning 2022 van het PBL gebruikt, waaruit bleek dat het energiegebruik van huishoudens komend jaar gemiddeld iets lager uitvalt. We gaan er daarbij van uit dat huishoudens op dezelfde manier energie blijven gebruiken als in 2021 en bijvoorbeeld niet de kachel helemaal uitzetten vanwege de hogere prijzen.

²⁴ Het prijsplafond voor het energiegebruik loopt in de koopkrachtcijfers mee via de inflatie. Daardoor profiteert in de koopkrachtcijfers iedereen in gelijke mate van dit prijsplafond, terwijl het feitelijke profijt afhankelijk is van het energiegebruik.

²⁵ Meer specifiek: we veronderstellen dat de variabele leveringstarieven voor elektriciteit procentueel net zo hard stijgen/dalen als de variabele leveringstarieven voor gas.

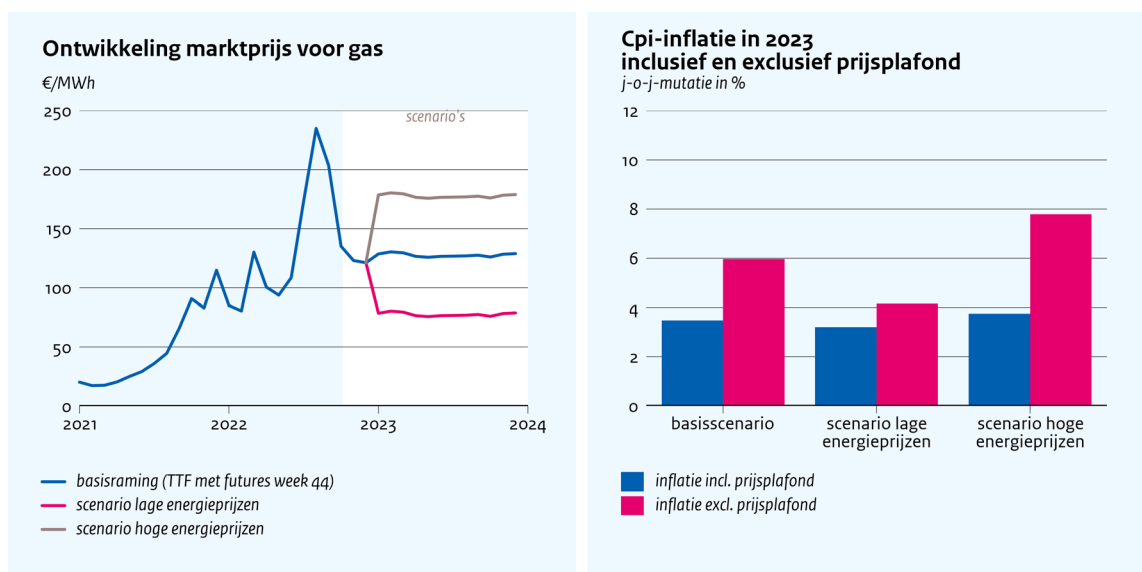
Tabel 2.2 Scenario's 2023

	2022	2023	2023	2023	2023
	basisscenario		scenario lage energie-prijzen	scenario hoge energie-prijzen	scenario hoge energie-prijzen + strenge winter
Volume bbp en bestedingen					
Bruto binnenlands product (bbp, economische groei, %)	4,2	0,9	1,1	0,8	0,6
Consumptie huishoudens (volume in %)	5,7	1,1	1,1	0,9	0,8
Consumptie overheid (volume in %)	0,8	3,5	3,5	3,5	3,5
Investerings (inclusief voorraden, volume in %)	2,5	-0,3	-0,1	-0,6	-0,8
Uitvoer van goederen en diensten (volume in %)	4,6	2,4	2,5	2,3	2,3
Invoer van goederen en diensten (volume in %)	3,7	3,1	3,1	3,1	3,2
Werkloosheid					
Werkloze beroepsbevolking (niveau, % beroepsbevolking)	3,6	4,4	4,3	4,5	4,6
Consumentenprijs, koopkracht en stresstest					
Nationale consumentenprijsindex (cpi, %)	10,0	3,5	3,2	3,7	3,7
Koopkracht ; statisch ; mediaan alle huishoudens (%) (a)	-3,9	-0,3	-0,2	-0,5	-0,5
Stresstest betaalbaarheid (aantal huishoudens in dzd) (b)	.	430	420	450	500
Collectieve financiën					
EMU-saldo (% bbp)	-1,1	-3,0	-2,8	-3,1	-3,2
EMU-schuld (ultimo jaar, % bbp)	49,5	49,8	49,4	50,1	50,3

(a) Bij de koopkrachtcijfers wordt rekening gehouden met de laatste inzichten van het CBS over het berekenen van de energieprijzen in de inflatie, zie CBS ([link](#)) en het kader op p. 11. Het gaat om mediane koopkrachtcijfers. De jaarlijkse mediane koopkrachtcijfers kunnen niet opgeteld worden tot een cumulatieve koopkracht over meerdere jaren.

(b) Met de stresstesten is onderzocht hoeveel huishoudens onvoldoende inkomen hebben om hun vaste en noodzakelijke kosten van levensonderhoud te betalen (zie [link](#)).

Figuur 2.5 Gasprijzen (links) en ontwikkeling cpi met en zonder prijsplafond (links) in scenario's

Bron: Datastream en CPB ([link](#))

Als vanaf januari 2023 de marktprijs voor gas 50 euro per MWh hoger of lager ligt, heeft dit vanwege het prijsplafond nauwelijks effect op de energieprijzen die huishoudens ervaren. Dit komt doordat zowel in de lage als hoge scenario's het prijsplafond lager is dan de geraamde energieprijzen. Zonder het prijsplafond zou de inflatie in 2023 op 7,8% uitkomen bij het hoge scenario en op 4,2% in het lage scenario. Het prijsplafond zorgt er dus voor dat de cpi-inflatie komend jaar een stuk minder gevoelig is voor een alternatief verloop van de marktprijs van gas.

Omdat de cpi-inflatie in de alternatieve scenario's nauwelijks verandert als gevolg van de hogere of lagere marktprijs van gas, zijn ook de effecten op de economische groei klein. De verschillen in consumptiegroei tussen de scenario's zijn beperkt omdat huishoudens dankzij het prijsplafond weinig effect ondervinden van de hogere energieprijzen. In de scenario's met hogere energieprijzen krijgen bedrijven te maken met hogere energiekosten, waardoor de investeringen iets verder terugzakken dan in het basisscenario en de werkloosheid meer toeneemt. Wanneer de winter strenger uitpakt dan verwacht en huishoudens meer gas verbruiken, zien we een iets groter effect op de economie. De reden hiervoor is dat Nederland meer gas zal moeten invoeren.

Het effect van hogere energieprijzen op de overheidsfinanciën is beperkt omdat tegenover de extra kosten van het prijsplafond hogere gasbaten staan. Voor het gasverbruik van huishoudens valt ongeveer 7 miljard Nm³ onder het prijsplafond, waarvan een deel bestaat uit vaste contracten. Als de marktprijs voor gas vanaf januari 2023 50 euro per MWh hoger ligt en ook de elektriciteitsstarieven meestijgen met de variabele leveringstarieven voor gas, stijgen de uitgaven aan het prijsplafond met 3,7 mld euro. Tegelijkertijd nemen de inkomsten uit gaswinning (inclusief Vpb) toe met circa 80% van de 14,3 miljard Nm³ gaswinning (waarvan 2 miljard Nm³ uit Groningen in 2023). Deze toename bedraagt 4,1 miljard euro (exclusief Vpb) en bestaat uit de inkomsten uit de Mijnbouwwet en de winsten van Energie Beheer Nederland (EBN). Daarnaast stijgen de kosten voor het prijsplafond voor kleinverbruikers, voor compensatie voor elektriciteit en voor de TEK (mkb), maar bij elkaar zullen de extra kosten lager zijn dan de extra gasbaten (inclusief Vpb). In het scenario met lage energieprijzen gebeurt het omgekeerde. De gevoeligheid van de overheidsfinanciën voor het verloop van de energieprijzen wordt daarmee beperkt. In het scenario met hogere energieprijzen en een hoger gasverbruik zullen de kosten van het prijsplafond verder stijgen, maar in dat scenario nemen ook de inkomsten uit de energiebelasting toe. Het EMU-saldo komt daarom 0,1% bbp lager uit in het scenario met hogere energieprijzen en 0,2% bbp lager in het scenario met hogere energieprijzen en een strenge winter.

In de alternatieve scenario's verschilt de geraamde koopkrachtontwikkeling in 2023 nauwelijks ten opzichte van de koopkrachtontwikkeling in het basisscenario. De impact van flink hogere of lagere energieprijzen op de inflatie is beperkt als gevolg van de invoering van het prijsplafond voor energiegebruik. Voor een doorsnee huishouden valt de koopkracht in het scenario met hoge energieprijzen twee tienden lager uit (-0,5%) en komt de koopkracht in het scenario met lage energieprijzen één tiende hoger uit (-0,2%) dan in het basisscenario (-0,3%).

De stresstest naar de kosten van levensonderhoud laat zien dat het prijsplafond voor energiegebruik er ook aan bijdraagt dat het aantal huishoudens met risico op betalingsproblemen slechts beperkt toeneemt bij hogere energieprijzen, al dan niet in combinatie met een hoger energiegebruik. In het scenario met hoge energieprijzen neemt het aantal huishoudens met risico op betalingsproblemen toe van 430.000 tot 450.000. In het strenge winterscenario stijgt het gasverbruik met zo'n 15%.²⁶ Gecombineerd met de hoge energieprijzen neemt daardoor het aantal huishoudens met risico op betalingsproblemen toe tot

²⁶ 2010 was het koudste jaar de afgelopen 20 jaar. In een vergelijkbaar koud jaar ligt het gasgebruik van huishoudens zo'n 15% boven dat van een meer normaal jaar (zie PBL 2022: 'Herziening weerscorrectie voor ruimteverwarming'). Voor dit strenge winterscenario hebben we daarom het gasverbruik van huishoudens met 15% verhoogd.

500.000. De extra huishoudens met betalingsproblemen ten opzichte van het basisscenario hebben over het algemeen een beneden modaal inkomen. Ten slotte hebben we ook een scenario met lage energieprijzen – en een normale winter – doorgerekend. In dat geval lopen 420.000 in plaats van 430.000 huishoudens risico op betalingsproblemen.

Figuur 2.6 Risico op betalingsproblemen

Bron: CPB en SCP ([link](#))

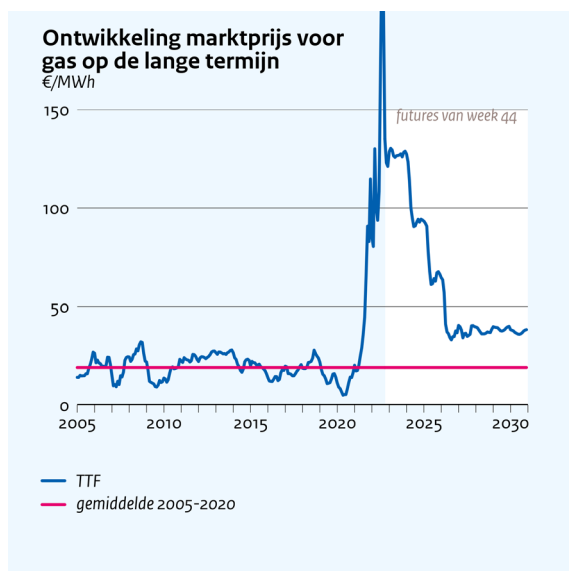
2.3 Naar een structurele oplossing

De scenario's in deze publicatie laten zien dat het beleid in 2023 de gevolgen van de energiecrisis voor de koopkracht beperkt, maar de overheidsfinanciën doet verslechteren. Het prijsplafond drukt de inflatie in 2023 met 2,5%-punt, daarnaast verlegt dit beleid het risico van hogere energieprijzen naar de overheid en vermindert zo de onzekerheid voor huishoudens. Het prijsplafond is echter niet doelmatig en brengt hoge kosten met zich mee. De overheidsuitgaven nemen hierdoor toe, zonder aanvullende dekking verslechtert het overheidssaldo verder tot 3,0% bbp in 2023. Deze verslechtering is nog beperkt doordat de hoge gasprijs ook voor hoge gasbaten zorgt in 2023. De gasbaten zullen echter in 2024 dalen, omdat er dan conform het gasbesluit 20% minder gas zal worden gewonnen, vooral vanwege het stopzetten van de gaswinning in Groningen. Door de verslechtering van de overheidsfinanciën verschuift de rekening naar de toekomst.

De energieprijzen zullen naar verwachting langdurig hoog blijven, dit betekent dat beleid gericht moet zijn op structurele aanpassing. De geopolitieke situatie en de ontwikkelingen op de internationale

energiemarkt in het kader van de energietransitie maken het aannemelijk dat ook na 2023 de prijzen voor energie op een aanzienlijk hoger niveau zullen blijven dan voor de energiecrisis, zie figuur 2.7.²⁷ Dit onderstreept de noodzaak om het beleid te richten op structurele aanpassingen in de economie. De permanente energieprijsschok is daarmee wezenlijk anders van aard dan de tijdelijke aanbodschock van de coronacrisis.²⁸

Figuur 2.7 Verwachte hogere marktprijzen voor gas op de lange termijn

Bron: Datastream en CPB ([link](#))

Generieke koopkrachtcompensatie, zoals het energieplafond, biedt geen structurele oplossing. Naast de rekening voor de overheidsfinanciën, kent het beleid ook andere nadelen. Het generieke prijsplafond is ongericht, niet alle huishoudens hebben de compensatie nodig om uit de financiële problemen te blijven. En zolang de marktprijs boven het prijsplafond ligt, is er een verminderde prikkel tot energiebesparing.²⁹ De afhankelijkheid van gas blijft langer bestaan en de prijzen blijven langer hoog. Het risico van dit beleid is dat het de energieprijzen en de inflatie juist aanwakkert, terwijl een vermindering van energieverbruik nodig is omdat het aanbod vermindert. De huidige vormgeving verhoogt het risico op overcompensatie van energieleveranciers en kan leiden tot minder efficiënte inkoop.³⁰ Het is van belang dat beleid dat ingrijpt op de energiemarkt zo goed mogelijk op Europees niveau gecoördineerd wordt.

Een situatie met langdurig hoge energieprijzen vraagt om een meer gerichte en structurele aanpak. Met het beleid voor 2023 is tijd gekocht, die benut kan worden voor de overgang naar een meer structurele situatie. Structureel koopkrachtherstel zal uiteindelijk primair moeten komen uit een aanpassing van de lonen. De overheid kan dan met een gericht en tijdelijk instrumentarium de meest kwetsbare huishoudens helpen met het betalen van de energierekening. Structureel beleid kan zich vervolgens vooral richten op verduurzaming en energiebesparing van huishoudens en bedrijven en het faciliteren van omschakeling van bedrijfsmodellen die bij hogere energieprijzen niet langer rendabel zijn.

²⁷ De Klimaat- en Energieverkenning 2022 van het PBL ([link](#)) laat ook zien dat de gasprijzen op de lange termijn naar verwachting op een aanzienlijk hoger niveau zullen blijven dan voor de energiecrisis.

²⁸ Zie DNB en CPB, 2022, Lessen uit de coronacrisis voor huidig steunbeleid ([link](#)).

²⁹ Onder de laagste inkomens zonder risico op betalingsproblemen heeft 80% van de huishoudens geen gas- en elektraverbruik dat boven de grens van het plafond uitkomt. Onder de laagste inkomens met risico op betalingsproblemen is dat de helft.

³⁰ Zie ook CPB ([link](#)) en Schinkel en Haan (2022, [link](#)).